

Om fedrelandssalmen, Elias Blix og hjernesvulst

Michael 2018; 15: Supplement 22, 71–7.

Elias Blix (1836–1902) er en av våre aller fremste salmediktere. Mye av det Blix publiserte er fra seint i livet, slik at Blix fremstår som en «late bloomer». Kan det ha en neurologisk forklaring?

Innledning

Kreativitet og skaperkraft er gjerne knyttet til unge år. Ung og dynamisk er en vanlig sammenstilling. Mange epokegjørende oppdagelser er gjort av unge mennesker. Isaac Newton (1642–1727) var professor 27 år gammel og hadde ideene om tyngdekraften allerede før den tid. Albert Einstein (1879–1955) hadde formulert og publisert sin relativitetsteori da han var 26 år gammel. Aleksander den store (356–323 f.Kr.) hadde skapt et verdensrike før han døde 33 år gammel.

Innen litteraturen fins det mange forfattere som hadde sin blomstringsperiode allerede da de var i 20-årene. Et lysende eksempel er den engelske romantikeren John Keats (1795–1821) som døde av tæring bare 26 år gammel og som hadde sin store kreative periode i 1819 da han var 24 år. I Amerika finner vi det litterære vidunderbarnet F. Scott Fitzgerald (1896–1940) som bare 24 år gammel gjorde seg til talsmann for en hel generasjon og fikk stor suksess med romanen «This Side of Paradise» i 1920. Han er også forfatteren som 29 år gammel publiserte «The Great Gatsby» (1925) som regnes for en av Amerikas beste romaner og som den dag i dag utgjør en verdenssuksess og er blitt filmatisert en rekke ganger (1). Dette betyr selvsagt ikke at vi mangler litterære storverk fra eldre mennesker. Knut Hamsun (1859–1952) skrev «På gjengrodde stier» (1949) da han var omtrent 90 år gammel.

Elias Blix

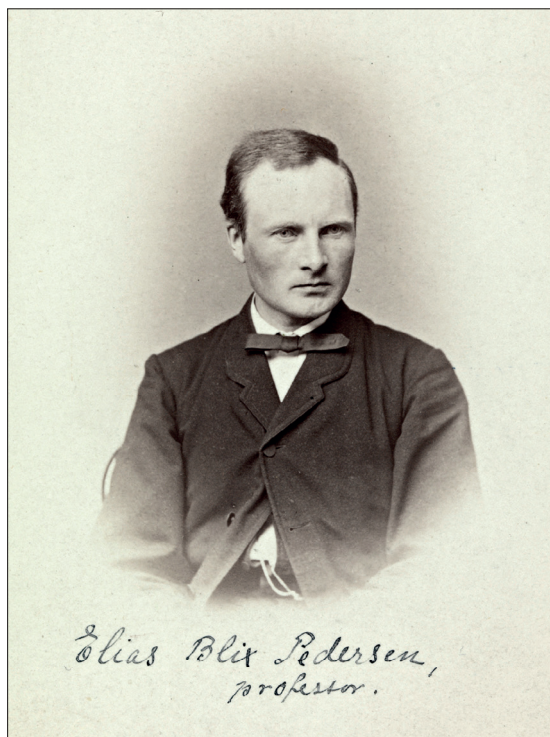
En forfatter som har publisert mye relativt seint i livet er Elias Blix (1836–1902) (fig. 1). Blix ble nær 66 år gammel. Selv om noe av diktningen er fra da han var i 30-årene, så er svært mye, også av det viktigste han har skrevet, fra seint i livet. Han er skaperen av kjente salmer som fedrelandssalmen «Gud signe vårt dyre fedreland», «No livnar det i lundar», «Syng i stille morgonstunder», og en hel rekke andre kjente og mye brukte salmer. Nord-Norges «nasjonalsang» «Å eg veit meg eit land» er også forfattet av Blix. Han var fiskerbonde-sønnen fra Gildeskål i Nordland som med stor egeninnsats gjorde karriere som akademiker og politiker. Han ble dr. philos. i 1876 og professor i hebraisk i 1879, og han hadde bred lingvistisk kompetanse ikke bare innenfor den semittiske språkgruppen, men også innen gresk og latin (2).

I tillegg var Blix kirkeminister fra 1884 til 1888 i Johan Sverdrup (1816–1892) sin Venstre-regjering. Det kan man trygt si er en klassereise; fra beskjedne kår i Gildeskål og til kongens bord. Ikke mange kjenner til at det var Blix som kirkeminister som sørget for å få vedtatt det såkalte Jamstillingsvedtaket i 1885 der landsmålet (kalt Nynorsk fra 1929) ble likestilt som skriftspråk med riksmålet (kalt Bokmål fra 1929). Dette var en stor seier for Ivar Aasen og landsmålsbevegelsen (2). Likevel er det som salmedikter Blix ble viden kjent og dertil oppnådde berømmelse som en av Norges største kunstnere på dette området.

Blix hadde usedvanlig gode teoretiske evner. Han ble derfor plukket ut til å gå på lærerseminaret i Tromsø (2). Etter endt utdanning der fikk han jobb ved den kommunale pikeskolen – som hadde vært en del av borgerskolen – før han dro til Christiania (Oslo) i 1859. Det var nærmere bestemt ungdommer fra overklassen som enten gikk på latinskolen eller borgerskolen; de var rike nok til å betale skolepenger. I et brev har Blix beskrevet hvordan han ble gjort narr av for Gildeskål-dialekten sin av de «kondisjonerte», og for å bli respektert måtte han lære seg å snakke korrekt riksmål, noe han for øvrig gjorde resten av livet etter oppholdet ved lærerskolen (3).

Det var i den siste tiden av sitt Tromsø-opphold, nærmere bestemt i 1859, at Blix kom over et eksemplar av «Det norske Folkesprogs Grammatik» (1848) av Ivar Aasen (1813–1896). Her fikk Blix en vitenskapelig forklaring på sin egen dialekt, og han har senere fortalt at han leste grammatikkboken som om det var en roman. Etter dette ble han helfrelst nynorskmann. Det blir fortalt at han ikke fikk til å dikte på riksmål, men da han begynte å dikte på landsmål gikk det helt av seg selv. Landsmålet ble altså verktøyet – eller den kunstneriske katalysatoren – som skulle til. Blix opplevde en åndelig frigjøring ved å gå over til å dikte på landsmål (4).

Figur 1. Elias Blix
(1836–1902). Kilde:
Wikimedia Commons.

Salmediktning

Elias Blix regnes som den store pioneren innen nynorsk salmediktning; både Ivar Aasen og Aasmund Olavsson Vinje (1818–1870) prøvde seg på dette uten å lykkes, men det gjorde Blix, selv om han opplevde mye motgang i form av latterliggjøring og kritikk. Salmer skulle man ikke dikte på «kråkemålet» til Ivar Aasen eller «fjømålet» som man sang slarveviser på. Guds ord skulle man ikke vanhellige på en slik måte. God kritikk fra viktige venner som Vinje og Aasen satte imidlertid mot i Elias Blix som salmedikter (4).

Blix var en beskjeden mann. En av våre Blix-kjennere, Egil Elseth, beskriver ham som en typisk introvert person som var tilbakeholden i sitt møte med mennesker. Til og med i sine brev til venner var han særdeles nøktern (5). Reidar Bolling, som skrev den første Blix-biografien i 1953, forteller at som professor var Blix reservert foran studentene (6). Også Elseth hevder at Blix holdt stor avstand til studentene sine; mer enn det som var vanlig på den tiden (5).

Blix ønsket å bli prest, og etter endt teologisk embetseksamen – med særdeles godt resultat – dro han i 1866 tilbake til Gildeskål for å besøke skyldfolket sitt. Han hadde ikke vært der på mange år mens han studerte,

og han bar på en hemmelig drøm om å få preke i Gammelkirka i Gildeskål der han var både døpt og konfirmert. En dag rodde han over fjorden fra Sandhornøy til Inndyr for å snakke med presten om sitt ønske. Presten Daae i Gildeskål var av gammel embetsmannsslekt. Han gav Blix blankt avslag på ønsket om å få preke i kirken; han likte ikke at noen fra den «almuen» – som Blix kom fra – ble hans likemenn. Han mente at det var i orden at Blix kunne bli seminarist, men at han fikk stige opp på prekestolen var omtrent en helligbrøde (2). Blix-biografen Kurt-Johnny Olsen fra Gildeskål refererer at Daae skal ha sagt: «Det sømmer seg ikke for almuens Barn at bestige Kirkens predikestol» (9). Blix ble således offer for et stort og fastlåst klasseskille som eksisterte på den tiden. I lys av dette er det vel ikke til å undres over at Blix ble en radikaler både politisk og språklig og dessuten helfrelst Venstre-mann, selv om han var konservativ i sitt teologiske grunn-syn (2).

Blix' siste år

Lar det seg gjøre å finne ut noe om Blix dersom man vurderer liv og diktning i forhold til kunnskap om den menneskelige hjerne? Med andre ord, hva kan man si om Blix' kreativitet og personlighet dersom man tar nevrologbriller på?

Blix var 33 år gammel da det lille heftet «Nokre Salmar» kom ut i 1869. Det var skrevet på landsmål, og han torde ikke bruke navnet sitt, men publiserte salmeheftet anonymt. Det lille heftet inneholdt 17 salmer, 4 originale og 13 som var oversatt; således begynte Blix i det små med salmediktningen sin (2).

«Nokre Salmar» kom ut i utvidede utgaver i 1870, 1875 og 1883, men det var først med heftet i 1891 at Blix demonstrerte sin største kreativitet. Utgaven av dette heftet inneholdt hele 87 originale og 63 oversatte og gjendiktete salmer. Årene rundt 1890 var hans mest produktive periode (7); da var han omtrent midt i 50-årene, for ham noe seint i livet, og i tillegg hadde han mot til å signere heftet sitt for første gang med navn og tittel: Dr. Elias Blix. Det var denne utgaven som inneholdt fedrelandssalmen, «Gud signe vårt dyre fedreland» (2).

Den kanskje vakreste sangen han skrev, «Å eg veit meg eit land» eller «Barndomsminne fra Nordland», diktet han enda senere, nemlig til sin 60-årsdag i 1896. Blix syntes ikke at han hadde fått skikkelig dreis på ver-sene; han tvilte på at sangen ville bli godt mottatt. Men da han i finstasen på sin store dag leste diktet opp for festkledde gjester – blant annet flere fra Nordlændingenenes Forening – ble mange av dem stille og blanke i øynene (8). På bakgrunn av dette kan man spørre seg: Er det slik at Blix' kreativitet

og frimodighet økte med alderen? Med andre ord, en stor utfoldelse av kunstnerisk og intellektuell produksjon skjedde i tidsrommet fra han var drøyt 50 og stort sett helt til han gikk bort 66 år gammel. Hadde alt dette med større kunnskap å gjøre eller fikk han større selvtilitt på bakgrunn av suksess faglig og politisk? Eller kan man tenke seg en annen mulighet når man betrakter dette i lys av innsikt i nevrologi?

Det var ikke bare salmediktning Blix konsentrerte seg om i denne siste delen av sitt liv. Språkmektig som han var ble han sterkt engasjert i oversettelsen av Bibelen til landsmål. Det Norske Samlaget gav Blix hovedansvaret for oversettelsen, og Blix godtok dette under forutsetning av at Ivar Aasen, som selvlært landsmålsfilolog, ble med som konsulent. Blix måtte ta pause fra dette arbeidet fra 1884 til 1888 mens han var kirkeminister, men etter dette engasjerte han seg på nytt. Oversettelsen av «Det Nye Testamente» til landsmål var klar for publisering i 1890. Det lå lingvistisk-strategisk tenkning bak arbeidet med en bibeloversettelse til landsmål. Det ville gi landsmålet status som et kulturspråk og samtidig frigjøre dagligspråket fra den dominans riksmålet hadde. I 1890 tok Blix også fatt med å oversette «Det Gamle Testamente» til landsmål. Som professor i hebraisk skjønte han at han hadde kompetansen som trengtes. I sin fritid begynte han med Salmene, og han rakk bare å oversette de første 53 til landsmål før han døde, i og med at dette arbeidet var vanskeligere enn han hadde trodd (2).

En annen begivenhet, som peker hen imot at Blix fikk større frimodighet med alderen, er feiringen av hans 65-årsdag i 1901 i Frimurerlosjen i Kristiania, altså knapt ett år før han døde. Vennene hans hadde organisert en stor feiring av dagen, og prominente personer som statsminister Johannes Steen (1827–1906) og Anton Chr. Bang (1840–1913), biskop i Kristiania, var til stede. Blix ble med stor takknemlighet æret for sin salmediktning og sitt arbeid med å oversette Bibelen til landsmål. Blix ble rørt over all den ros han fikk, og i takketalen var Blix nå for første gang siden Tromsø-tiden i stand til å frigjøre seg fra å bruke riksmål og holdt talen på landsmål. Han takket gjestene for den respekt de hadde vist ham, og han meddelte at han skulle bruke den tid han hadde igjen til å oversette «Det Gamle Testamente» (2).

Det skulle vise seg at Blix ikke hadde lang tid igjen av sitt liv. Blix hadde overanstrengt seg i studietiden, og dette skulle han få svi for da han ble eldre. Han hadde problemer med fordøyelsen, og han måtte ta flere kurer for dette i Karlsbad i Böhmen. En dag – sannsynligvis i 1900 – kom han hjem med brukket stokk og sundrevne klær. Da huslyden spurte ham hva som hadde skjedd, fortalte han at han hadde falt av sporvognen. Mer husket han ikke, og dette kan en tolke som et tegn på sykdommen som skulle bli hans endelikt (6).

Et anfall

Blix hadde som vane å gå i kirken hver søndag. Sommeren 1900, mens han var på vei til kirken i Asker sammen med minstebarnet Ivar som var 10 år, fikk han et anfall slik at han falt om. Han kom seg på beina og de nådde fram til messetid, men på hjemvegen fikk han et kraftigere anfall slik at han ble liggende halvt bevisstløs på veien. Ivar visste heldigvis råd og sprang til en gård i nærheten der de fikk tak i ei vogn som kunne kjøre Blix hjem. Det tok flere dager før han kom seg etter dette. Han skjønte at noe var galt, men han trodde det kom fra magen og ble enda mer forsiktig med maten (6). På den tid manglet selvsagt en rekke av de undersøkelser en i dag lett kan ty til ved nevrologisk diagnostikk.

Selv om Blix ikke følte seg bra og det falt ham tungt, gav han forelesninger ved universitetet høsten 1901. Han klarte å fullføre semesteret, men 16. desember 1901 fikk han et nytt anfall slik at han ikke klarte å gå, og nå skjønte han at dette var «ferdabodet». Julekvelden var han imidlertid høvelig bra, og juletreet ble tent i sykerommet. På nyåret gikk det nedover, og han tok farvel med kone og barn ettersom han gradvis ség ned i bevisstløs tilstand. Likevel våknet han en morgen og kjente seg så frisk at han ville stå opp for å gå til universitetet. Dette var siste gangen de hadde kontakt med ham, for kort tid etter ble han liggende bevisstløs og lå slik i fire-fem dager før han døde den 17. januar 1902 (6).

Elias Blix ble obdusert og det ble konstatert at han døde av hjernesvulst (6). Kan det være at Blix ble mindre redd for å eksponere seg, at han fikk mindre hemninger på grunn av en hjernesvulst? Vi har så langt ikke fått tilgang til noen obduksjonsrapport, men det som hadde passet best vil nok være en svulst i pannelappene utgått fra hjernehinne, et såkalt frontalt meningeom. Disse svulstene kan vokse svært langsomt, over mange år. Også svulster utgått fra hjernens støtteceller, gliacellene, gliomer, kan også ha et langtrukket forløp, for så over tid å bli mer ondartede og rasktvoksende. Frontale symptomer kan også komme via økt trykk ved svulster plassert lengre bak i hjernen. Selv om en gjerne tenker negativt om frontallappssymptomer, så er det ikke sikkert at det må være slik i enhver sammenheng. Det kan tenkes at noe mindre hemninger kan være gunstig for en tid for en svært beskjeden og hemmet person.

Spørsmålet om at Elias Blix' forfatterskap fikk en oppblomstring mot slutten av hans liv på grunn av en hjernesvulst får vi neppe noe endelig svar på. Men en slik konklusjon er ikke helt utenkelig. Tanken om en slik sammenheng er en illustrasjon av hva som kan bli resultatet av å lese litteratur med nevrologbrillene på. Det kan lede en på villspor, men det kan også, om ikke nødvendigvis her, føre til større innsikt.

Litteratur

1. Smidt K. *An Outline History of English Literature in Britain and the United States*. Oslo: Cappelen, 1992.
2. Tømmerberg F. *Elias Blix – Norwegian Hymn Writer and Poet of Nordland: A Biography with Translations of Selected Songs and Hymns*. Halså: Finn Tømmerberg, 1999.
3. Tømmerberg F. «Elias Blix – vår store salmedikter: Sjenert eller diskriminert?» *Meløyavisa*, 1. februar, 2011.
4. Tømmerberg F. «Elias Blix: Landsmålet vart det forløyssande verktøyet». *BUL-stikka*: 1, 2002.
5. Elseth E. *Elias Blix: Verk og virke*. Oslo: Verbum, 1989.
6. Bolling R. *Elias Blix*. Oslo: Det Norske Samlaget, 1953.
7. Aschim A. *Elias Blix: Ein betre vår ein gong*. Oslo: Det Norske Samlaget, 2008.
8. Jaklin A. *Historien om Nord-Norge*. Oslo: Gyldendal, 2004.
9. Olsen K-J. *Elias Blix – mannen og verket*. Sandhornøy: Jan A. Eilertsen, 1986.

Arnulf Hestnes
arnulf.hestnes@gmail.com

Finn Tømmerberg
fintomm@gmail.com